

TUTKIMUSKERTOMUS
OULUN YLIOPISTO
HISTORIAN LAITOS

skap. 4. V. 79
RF

ROVANIEMI (MLK) NIVANKYLÄ

KOEKAIVAUS HIUKAN KANTATALON ALUEELLA 28.8. - 8.9.1978

(Hiukka rek. n:o 37:15;

Anjala rek n:o 102;

Mäkihiukka rek. n:o 103)

Peruskartta (1:20000): Nivankylä n:o 361205

Koordinaatit: alue I x = 7389,42; y = 572,32; z = n. 80 m

 alue II x = 7389,44; y = 572,16; z = n. 91 m

 alue III x = 7389,60; y = 572,08; z = n. 89 m

Oulun yliopiston historian laitos on osoittanut kiinnostusta Rovaniemen maalaiskunnan Nivankylän mahdollista vanhaa asutusta kohtaan jo vuodesta 1977 lähtien. Ylikylässä elokuussa 1978 aloitettujen koekaivausten aikana havaittiin, että Hiukan kantatalon maalle on rakennettu uusi talo. Koska arveltiin nyt olevan mielekäästä tutkia, onko alueella todella tuhoutumisvaarassa olevia muinaisjäännöksiä, anottiin Museovirastolta koekaivauslupaa.

Museoviraston myöntämän luvan (24.8.1978, n:o 553) perusteella työt Hiukan talon mailla aloitettiin 28.8.1978. Koeruutuja ja

-ojia päätettiin tehdä kolmessa paikassa: alue I rannassa vanhan rakennusraunion luona; alue II nykyisten talojen luona harjun laella peltojen ja tien välissä; alue III talojen luoteispuolella voimalinjan alla olevan ladon luona, jossa on ollut aiemmin ns. Yli-riihi.

Alue I

Rannassa avattiin aluksi neljä koeruutua ($2 \times 2 \text{ m}^2$), joista kolme (kr 1-3) sodan aikana poltetun vanhan asuinrakennuksen raunion etupuolella linjassa ja yksi (kr 4) raunion sisäpuolella. Myöhemmin näistä laajennettiin toisella ruudulla kahta (pohjoisimpana oleva kr 3 ja raunion sisällä oleva kr 4). Raunion sisällä ei löydetty palokerroksen alla mitään merkkejä varhaisemmista jäänteistä eivätkä muutkaan koeruudut osoittautuneet arkeologisesti mielenkiintoisiksi.

Alue II

Pellon reunaan tehtiin hiekkamaahan pengertä oikaiseva noin itä-länsi - suuntainen leikkaus. Tämän pohjoispuolelle tehtiin kaksi metrin levyistä koeojaa, toinen yhden metrin etäisyydelle ja toinen tästä kahdeksan metrin päähän. Koeojien itäpuolelle tehtiin lisäksi yksi $2 \times 2 \text{ m}^2$:n koeruutu (kr 5). Yhdessäkään näistä ei tavattu arkeologisia muinaisjäännöksiä.

Alue III

Pienen hirsiladon pohjois- ja itäpuolella olevia peltoja reunustavaa pengertä oikaisemalla saatiin aikaan maaleikkaukset. Poh-

joispuolella havaittiin leikkauksessa kaksi painumaa (kuopat I ja IV liitteessä 3). Kun luoteisimman painanteen kohdalla maata kaivettiin hieman laajemmin ja syvemmin, niin hiekkamaan leikkauksessa todettiin luonnollisten kerrosten läpi meneviä häiriöitä noin 70 cm:n syvyyteen asti. Kaivetusta maasta ei tullut esiin mitään löytöjä. Aluskasvillisuuden poistaminen leikkauksen eteläpuolelta paljasti selvästi hieman pitkulaisen pohjois-eteläsuuntaisen matalan kuopan.

Kuopan (I) ylle tehtiin $3 \times 3,5 \text{ m}^2$ kokoinen ruutu, jota ryhdyttiin varovasti avaamaan tasokaivauksena. Ensimmäisen 10-15 cm:n tason jälkeen voitiin havaita, että painannetta vastasi hienossa hiekkamaassa selvästi rajautuva värjäätynyt läiskä, johon oli kasvanut runsaasti puiden ja pensaiden juuria. Kun oli edetty n. 60 cm:n syvyyteen asti (V taso), niin ruudun pohjoiskulmalta, painannetta vastaavan läiskän ulkopuolelta, tuli esiin laaja kappale ihmisen pääkallon luuta. Tumma läiskästä oli löytynyt aiemmin seulottaessa pieniä palaneen luun sirusia ja hiiltä.

Pääkallon kappaleen vierestä tuli esiin myös reisiluut ja muita ihmisen luita, ja kun nämä näyttivät jatkuvan länteen päin, niin ruutua laajennettiin $2 \times 2,5 \text{ m}^2$ tähän suuntaan. Tässä tasossa tuli esiin myös luiden pohjoiskoillispuolella pieni rautaesine, jossa oli toisessa päässä puuta. Syvennettäessä kaivantoa edelleen 10-15 cm (VI taso) läydettiin rautaesineen alta sääriluut, jotka liittyivät reisiluiden polviniveliin ja joiden jatkeena olivat jalkaterän luiden jäännökset. Sääri- ja reisiluut olivat kyyryasennossa hyvässä järjestyksessä. Nämä luut tulivat esiin varsin hyvin säilyneinä ja niiden ympärillä oli tummaa limaista

orgaanista jätettä. Haudan muut luut löytyivät pääosin sekavassa järjestyksessä ja enimmäkseen hyvin heikkokuntoisina: pääläen luut olivat suhteellisen suppealla alueella reisoluiden yläpäiden päällä; leukaluiden kappaleita ja hampaita löytyi eri puolilla hautaa; toinen lonkkaluu oli etäällä reisoluista haudan lounaispäässä, kun taas toinen (oikea) oli asianmukaisella paikallaan reisoluiden yläpäiden alla. Oikeassa korvassa, joka oli löydettyessä ylöspäin, on jäljellä vieläkin siinä löytynyttä tummaa orgaanista jätettä.

Haudan ääriiviivat voitiin pääpiirteissään hahmotella, mutta eräin osin raja puhtaaseen hiekkaan ja toisaalta kuopan I tummaan läiskään oli vaikeasti erotettavissa. Pääpiirteissään lievästi trapetsinmuotoisen haudan koillispäästä kaivettiin pieni osa laajennettaessa ja syvennettäessä alkuperäistä leikkausta.

Dokumentoinnin jälkeen luut siirrettiin kahtena kerroksena löytöasentoa vastaavasti pehmustettuun kuljetusarkkuun.

Alkuperäisen kaivannon kaivamista kuopan (I) kohdalla jatkettiin tasoittain ja n. 120 cm:n syvyydessä maapinnasta (VIII taso) tuli vastaan eläimen pääkallo. Edelleen syvemmälle mentäessä havaittiin, että tässä oli koossa kokonaisen hevosen luuranko ja lisäksi joitakin irrallisia luita. Kuopan täytemaasta löytyi hiiltä, palanutta luuta, pieniä puunkappaleita ja yksi rautanaula (venenaula ?, VII taso). Dokumentoinnin jälkeen luut koottiin ryhmittäin muovin sisään poiskuljetettavaksi.

Koeleikkauksen tekemisen ja kahden haudan avaamisen lisäksi ns.

Yliriihen alueella tehtiin alustava yleisinventointi, jossa todettiin, että noin 25 m pitkällä kaakkoloude- suuntaisella maa-kaistalla on jäljellä ainakin neljä maan pinnassa havaittavaa matalaa painannetta (liite 3, kuopat II-IV); hirsiladon tuntumassa, ojan eteläpuolella, saattaa vanhojen oljenjätteiden alla olla vielä yksi lisää. Tämä tietenkin herättää kysymyksen, onko näiden muidenkin vanhan kylätien ja pohjoiseen viettävien peltojen välissä olevien painanteiden alla hautoja.

Löytöjen tutkiminen koekaivauksen jälkeen on vielä kesken. Ihmisen haudan luut ovat nyt kuivattamisen jälkeen puhdistuksen alaisina Oulun yliopiston historian laitoksen konservointilaboratoriossa. Oulun yliopiston oikeuslääketieteen professori Jorma Hirvonen on alustavasti määritellyt löydön n. 155-157 pitkän miehen luiksi. Rautaesine on voitu röntgenkuvista ja kuvausta seuranneessa laboratoriokaivauksessa todeta pieneksi veitseksi. Hevosen luut ovat tutkittavina ja puhdistettavina Oulun yliopiston eläintieteen laitoksella. Alustavasti on voitu todeta, että hevonen on ollut kuollessaan n. 20 v. vanha.

On aivan ilmeistä, että alue III on nyt tutkituista kohteista arkeologisesti mielenkiintoisin, sillä alueilla I ja II suoritettut tutkimukset eivät tuoneet esiin mitään tässä mielessä kiintoisaa. Nivankylän Hiukan talosta löytyy mainintoja vanhemmassa arkeologiassa kirjallisuudessa. Kerrotaan, että täältä on löytynyt v. 1817 paksun hongan alta hyvin säilynyt ruumis, jonka kaulalla on ollut sittemmin kadonnut eläimenmuotoinen esine. Varhaisin tieto tästä on Jaakko Fellmanin kirjoituksessa "Rovaniemi socken" v:lta 1828, joka on myöhemmin julkaistu useita kertoja. Fellman kuvailee esi-

nettä sonnin muotoiseksi ja kertoo, että sen omistaja säilyttää sitä taikakaluna. J.R. Aspelin (Suomalais-ugrilaisen muinaistutkinnon alkeita, Helsinki 1975, s. 355) ja Hjalmar Appelgren (Muinaišnjäännöksiä ja Tarinoita Kemin kihlakunnan itäisissä osissa. SMYA V/1882, s. 35-36) kertovat, että vasikanmuotoinen esine oli ollut ikään kuin silkkisellä nauhalla ruumiin kaulassa. Paikalliset ihmiset olivat kuvailleet Appelgrenille esinettä "vaskiseksi hevoisen kuvaksi" ja riippuneen vaskivitjoissa. Appelgren antaa lisäksi löytöpaikasta hyvin seikkaperäisen kuvauksen (s. 36):

"Pari pyssyn väliä talosta länsiluoteeseen on vaara eli harju, joka kasvaa mäntyä. Sen joenpuolimainen vierre on ylähäältä kivikio ja vähän alemmaa hietakangasta; vielä alempana on peltoja, jotka luisuina ulottuvat aina joen törmälle. Löytö tuli näkyviin, kun peltojen rajalla, muutaman riiehen vieressä, kankaasta ruvettiin kaivamaan hietaa "peltotuhaksi". Kun huomattiin, että tässä oli kuolleitten majapaikka, heitettiin kaivaminen sikseen. Tämä tasainen kangaspaikka, jolta on kaunis ja avoin näköala joen yli, on nyt puutoinna, eikä ole siinä muuta silmiin astuvaa, kuin 6 eli 7, kymmen syllän laajuudessa piirissä olevaa kuoppaa, joista kukin on noin 2 kyyn. ristiinsä avara. Mistä haudasta ruumis löydettiin ei enään voitu sanoa. Paikka katsotaan jonkinmoisella kammolla ja vielä kummittelevat luut yöllä kulkiain mielessä."

Appelgrenin kuvauksen perusteella näyttää jokseenkin selvältä, että sen kohde on sama kuin tämän koetutkimuksen alue III. Edelleen vaikuttaa hyvin mahdolliselta, että v. 1817 avattu hauta olisi juuri nyt esiinkaivettu ruumishautaus, mihin viittaa nimenomaan se, että ruumiin luut olivat pahasti epäjärjestyksessä. Samaan viittaa se, kun Hiukan talon nyt 83-vuotias vanha emäntä Roosa

Hiukka kertoi, että tässä Yliriihen alueella on vihavenäläisiä haudattuna ja vanhan kansan mukaan siinä kummittelee.

Ihmisen ja hevosen haudan ajoittamisen suhteen on toistaiseksi oltava varovainen. Joitakin hyvin summittaiseen ajoitukseen viittavia seikkoja on kuitenkin tullut esille. Esineen löytyminen ruumishautauksesta viittaa siihen, että se olisi pantu mukaan hautantimena, mikä on pakanallinen esihistoriallinen tapa, ja että esine on rautaa johdattaa tietenkin määritykseen: rautakausi. Mikäli hauta todella on sama kuin v. 1817 löydetty, niin on mielenkiintoista todeta, että Aspelin ja Appelgren sijoittivat tuon löydön juuri rautakautisten muinaisjäännösten yhteyteen. Toisaalta ei vielä ole täysin hylättävä nykyisin elävää kansantietoa "vihavenäläisistä", mikä puolestaan viittaisi historiallisen ajan tapahtumiin; myös Nivankylän Kovalan talon maalla kerrotaan olevan kaksi "vihavenäläistä" hautaa.

Hevosen haudan osalta esineelliset ajoitusviitteet ovat vieläkin niukemmat, ainoastaan yksi pieni poikkileikkaukseltaan hieman litteä rautanaula. Hautojen keskinäisestä ajallisesta suhteesta on vaikea sanoa toistaiseksi mitään varmaa. Se, että ihmisen haudan kohdalla ei ollut maassa painannetta, saattaisi merkitä sitäkin, että se on aiempi ja painanne on täyttynyt hevosta haudattaessa. Hevosen haudan osalta saattaa olla myös kyse vanhasta talonpoikais- tavasta haudata kuollut hevonen, mutta nykyisillä asukkailla ei ainakaan ole tiedossa, että tälle alueelle olisi kuopattu eläimiä. Joka tapauksessa on varmaa, että sekä hevosen hauta että ihmisen hauta ovat niin vanhoja, että ne ovat muinaismuistolain alaisia löytöjä.

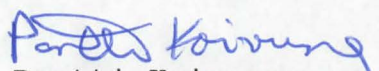
Tutkimuksen aikana kävi ilmi, että ns. Yliriihen alueelle on suunniteltu rakennettavaksi omakotitalo. Rovaniemen maalaiskunnan rakennustoimistosta saadusta Reino Poikelan asemapiirroksesta nähdään, että rakennus ja siitä lähtevä likavesiviemäri on suunniteltu rinteeseen ylemmäs kuin alue, missä on painanteita maassa. Siis varsinaisten rakennustoimien ei toteutuessaan pitäisi uhata painanteiden alueella mahdollisesti olevia muinaisjäännöksiä.

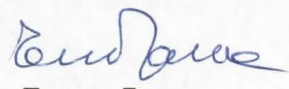
Toisaalta osa painanteista jää tontin ulkopuolelle, kuten tässäkin tutkimuksessa esiin kaivetut haudat. Tällä hetkellä ei ole mitään tietoa siitä, miten tontin omistaja aikoo menetellä ladon ympäristön maan suhteen. Joka tapauksessa mielestämme on tarpeellista ryhtyä toimenpiteisiin, joilla alueella mahdollisesti vielä piilevät muinaisjäännökset tulevat suojatuiksi. Tutkimusalueen yläpuolelle rinteeseen on hiljattain tehty vesijohtokaivanto. Tämän ei kuitenkaan ole todettu tuhonneen muinaisjäännöksiä.

Nivankylän tutkimusten rahoitus saatiin seuraavista lähteistä:

Oulun yliopisto, Työvoimaministeriö, Rovaniemen kaupunki ja maalaiskunta sekä Pohjois-Suomen Historiallinen Yhdistys. Tutkimuksen aikana hankittiin työn eri vaiheista seuraava dokumentaatio: kaivauspöytäkirja, piirrettyjä karttoja 12 kpl, väridiakuvia 227 kpl, mustavalkovalokuvia 38 kpl ja ilmakuvia 42 kpl.

Oulussa 27. huhtikuuta 1979

Pentti Koivunen
arkeologian lehtori

Eero Jarva
arkeologian assistentti

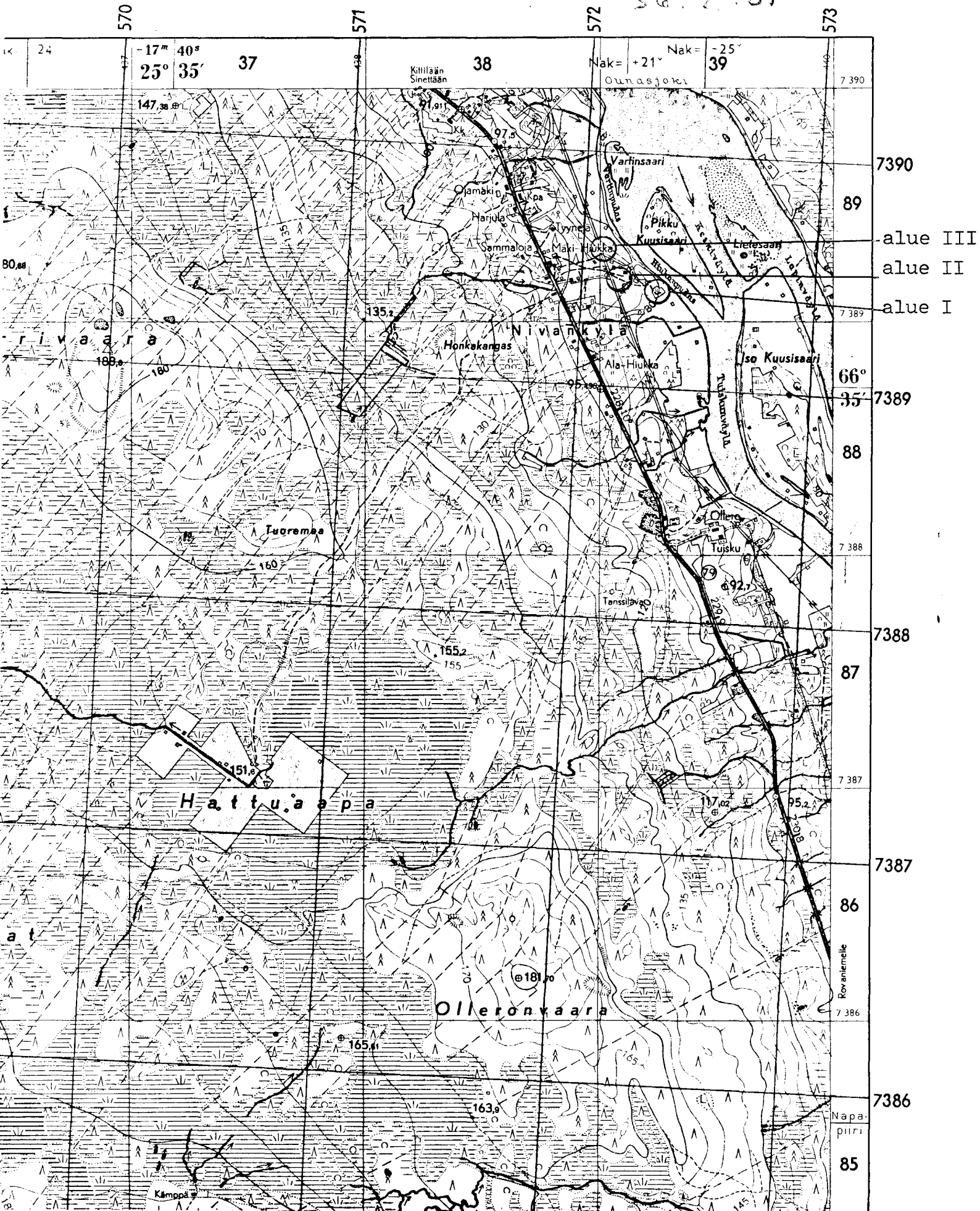
LIITTEET:

1. Ote peruskartasta
 2. Reino Poikelan asemapiirros
 3. Yleiskartta alueesta III (mk 1:100)
 4. Ihmisen haudan tasokartta (mk 1:100)
- Valokuvia 7 kpl

VANKYLÄ

Peruskartta 1:20 000

3612105

alue III
 alue II
 alue I

7386
 Napa-
 piiri
 85

asennus- ja liittäminen
alustustöistä

OUNASSJOKI

KANALAINEN

25

38000

MÄKIHIOKKA

peltonmaa

RN:o 103

170600

lato

KIVIPES

LIIKAVESIVIELÄRI

VESIJOHTO

180000

HIUKKA
RU:o 37¹⁰

32

HAJOTUS- JA
LIETEKÄIVO

36000

9100

+0.25

+0.00

A

16200

-0.25

TALON LIITTYMÄ VEDELLE

5000

6

← RAS.TIE RN:o 102

MÄNTYR IE RU:o 37¹⁵

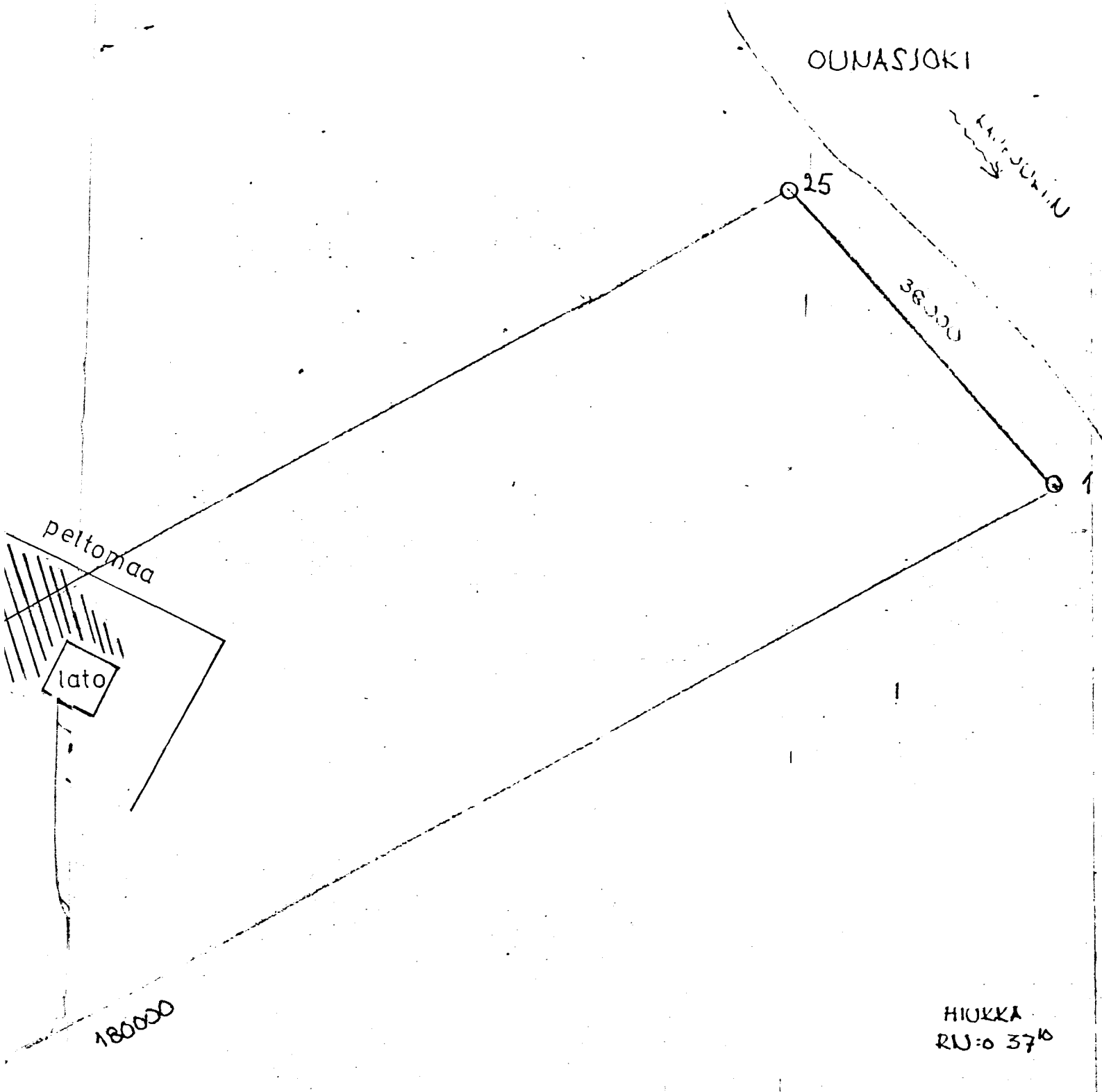
A UUDISRAKENNUS

KRÄPÄÄTTI
RN:o 101 →

Liite 2

(Lato, pellon reuna ja viivoitus
maassa todettujen kuoppien alueella
merkitty piirrokseen myöhemmin.)

HIUKKA
RU:0 37¹⁰

RU:0 37¹⁵

ROI MLK NIVANKYLÄ	
UUDISRAKENNUS	PÄÄPIIRUSTUS
SIIVOKKITALO REINO POIKELA	ASEMAPIIRROS 1:500
POIKELA MIKKO MÄRTINKAUKAUTIEI 1978 08 29	<i>Stella Oksa</i> ROI

ROVANIEMI MLK NIVANKYLÄ

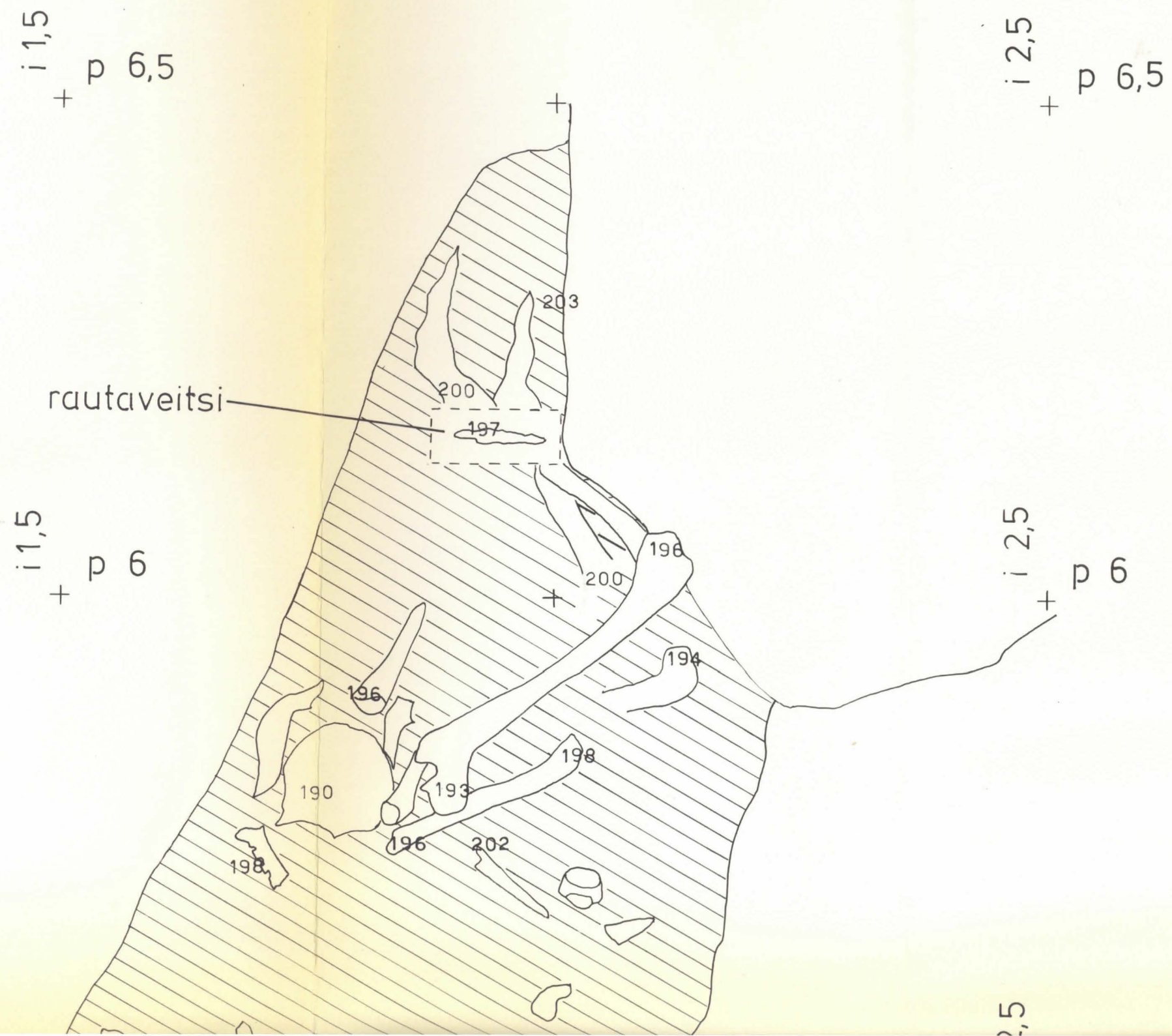
HIUKAN KANTATALO

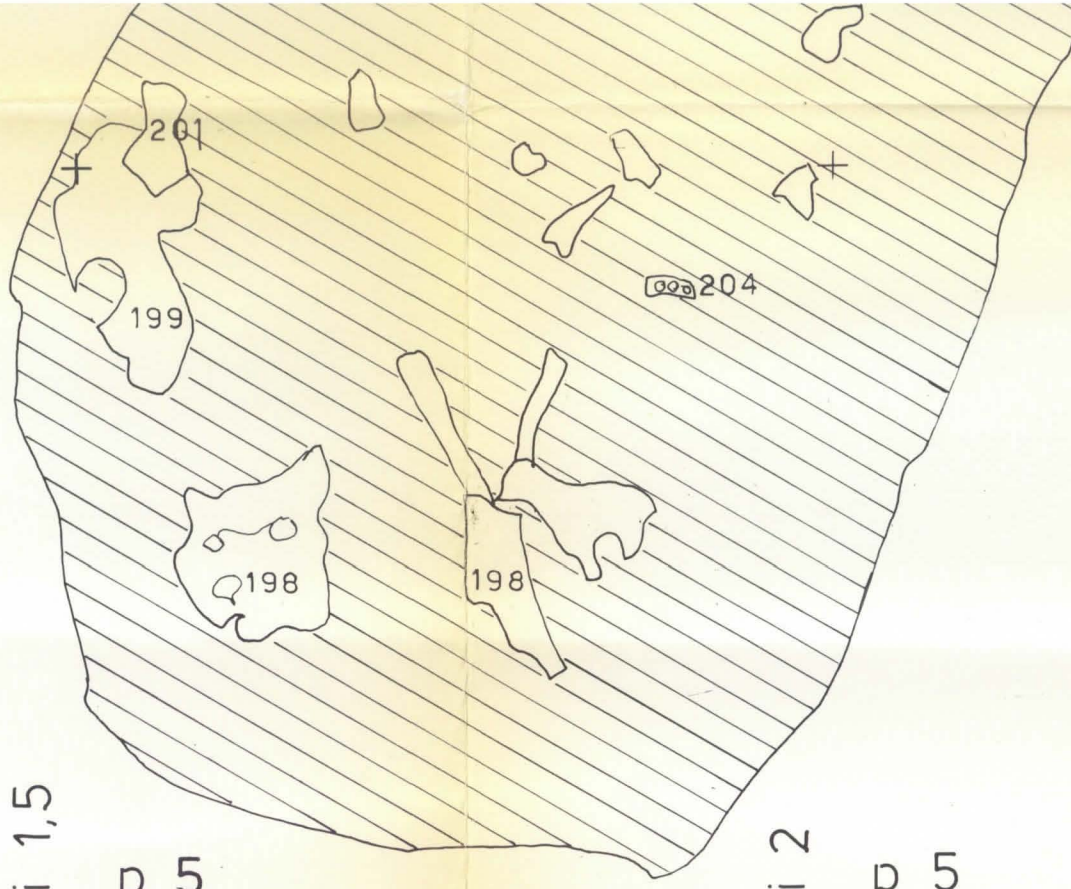
Alue III (Yliriihi)

IHMISEN HAUTA (kp n. 89 m+ 39 cm)

Piirtänyt Tuula Auer

Liite 4

i 1,5
+ p 5

i 2
+ p 5

i 2,5
+ p 5

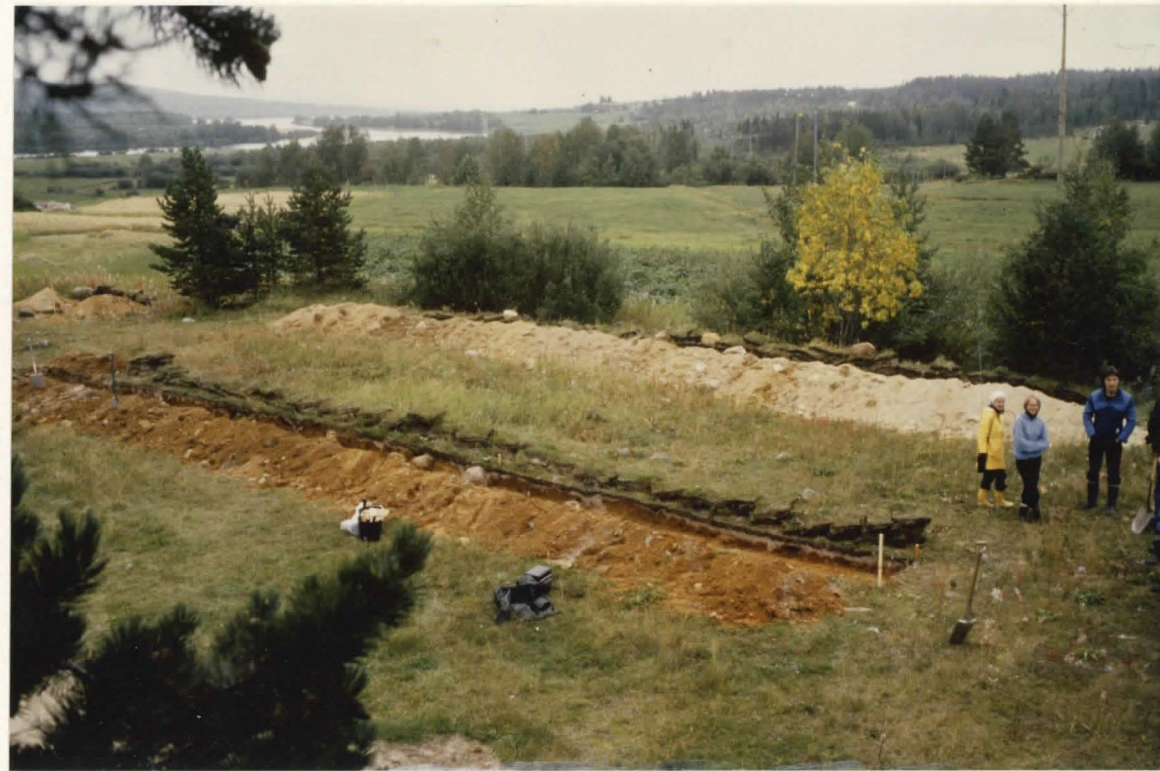
i 2,5
+ p 5,5

1. Nivankylän Hiukan alue I ilmasta. Keskellä rannan suuntaisessa linjassa kolme koeruutua (kaivettu maa näkyy vaaleana).

2. Alueet II (vas. yläkulmassa tien takana) ja III (keskellä ladon luona) ilmasta.

3. Alue II luoteesta kuvattuna. Koeajat ja koeruutu (vas.).

4. Alue III. Ihmisen haudan löytötaso länsiluoteesta kuvattuna.

5. Ihmisen haudan sääriluut ja rautaesine.

6. Rautaesine kipsattuna irrottamista varten.

7. Hevosen hauta löytötasossa pohjoiskoillisesta kuvattuna.